

ПРОЧИТАННЯ ПОЕЗІЇ ЮРІЯ ЛИПИ КРИЗЬ ПРИЗМУ БІБЛІЙНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

В історії національної культури місце і роль Юрія Липи (1900-1944) вельми значущі й нині загально визнані. Його спадщина в ієрархії художньо-мистецьких і наукових цінностей українського народу стоїть доволі високо. Вона «складає один з найоригінальніших і найзначиміших пластів української літератури» [2, с. 23], репрезентуючи, за словами В. Соболя, «чільного ідеолога новітнього всеукраїнського світогляду міжвоєнного десятиліття» [19, с. 9]. Літературознавці ставлять письменника «в ряд найвизначніших постатей української літературно-критичної думки» [26, с. 47], «найяскравіших представників літературного ренесансу на вигнанні» [19, с. 182]. Л. Череватенко вважає його одним із «найгеніальніших митців, що їх українська земля зродила в ХХ столітті» [21].

Тим часом ім'я Ю. Липи, як і вся його багатогранна наукова, літературна та публіцистична спадщина тривалий час із відомих ідеологічних причин перебувала поза межами її об'єктивної оцінки. І причин тому кілька. По-перше, націєцентричні інтенції письменника й громадсько-політичного діяча ніяк не «вписувались» у парадигму соціалістичної естетики з її неприйняттям національної ідентичності народу та індивідуальної самобутності людини в її громадсько-культурному житті.

Існує ще одна причина ігнорування Ю. Липи радянською системою, зумовлена важливою складовою його художнього мислення та філософсько-естетичної концепції, котра стала вельми дражливою для прорадянських критиків, аби ввести ім'я талановитого письменника в усе загальний український літературний процес. Ідеться про релігійний світогляд, що зумовив усвідомлену націєленість митця на інтерпретацію ідей Святого Письма, художнє осмислення сутності людини як «подоби Божої», що явно суперечило апологетизації *homototalitaricus* – людини, позбавленої духовних основ буття.

Особливості релігійно-містичного світогляду Ю. Липи засадничо визначило метафізичне спрямування його поезії. Він трактує «вічні» питання буття (Віра й Бог, Час, Вічність, Любов, Смерть та ін.) у метафізичному вимірі. До подібних висновків спонукають змістові акценти віршів та їх формальні домінанти. Сьогодні гуманітаристика кваліфікує таку концепцію як підставову для біблійної антропології, що межують з метафізикою та оприявнює основний тезаурус біблійної антропології: «Людина – Бог».

Спадщина Ю. Липи в означеному ракурсі, як засвідчує аналіз праць про нього (О. Баган, А. Стебельська, Л. Череватенко, О. Янчук та ін.), сьогодні вимагає ґрунтовного й усебічного фахового студіювання, що й засвідчує актуальність порушеної проблеми.

У нашій статті подаємо найпримітніші ілюстрації інтенційованості поета на проблеми духовності, котрі домінують у його художньому світі, з'ясовуємо акцентованість у них метафізичних універсалій, співмірних із основними аспектами біблійної антропології, що постулює відносини людини й Творця. Означені ракурси інтерпретації творчого доробку Ю. Липи й визначають мету наших наукових

спостережень над ідейно-змістовими домінантами художнього світу поета, котрі частково розглядалися у низці наших публікацій [14].

Варто додати, що проблеми біблійної антропології як складової філософсько-естетичної системи Ю. Липи підсилюються ключовими тенденціями сучасної гуманітаристики, сутнісну складову якої визначає «літературознавча антропологія, зумовлена тенденціями філософської та соціокультурної реабілітації людської особистості» [15, с. 149]. Авторська гіпотеза буття, репрезентована творчістю поета, структурована ідеями християнського гуманізму. Проте радянське літературознавство, як відомо, протягом усього періоду функціонування соцреалістичної естетики однозначно кваліфікувало подібні естетичні інтенції та їх творчу реалізацію як «ворожі», «естетично незрілі» тощо. Біблія ж, за словами І. Бетко, давала бездержавній культурі «той шуканий ідеал і духовну підтримку, яких мистці не знаходили в реальному житті. Писання допомагало зміцнитися у вірі як у свого Бога, який дає сили і творчу насагу, так і в свій народ, його життєві потенції» [5, с. 25].

Для українства, як відзначає В. Янів, основна вісь буття – «щось вище за нього, якась його “трансценденція”, ідея чи ідеал, що перевищує границі життя» [24, с. 146]. Маючи ідеалістично-релігійні пріоритети в основі світоглядних та етичних позицій, Ю. Липа транспонував у свою творчість основні ідеї Книги Книг з проекцією на реальне буття окремої людини й нації в цілому. Його світоглядні принципи визначили високу естетику, гуманізм культури, морально виважену етику буття, яка базувалась на Божих законах. Тож, закономірно, що ідейно-змістові домінанти творчості поета визначила ключова у біблійній антропології залежність людини від Бога, проілюструвавши одну з центральних тем християнської антропології, зокрема, вчення про створення людини за «образом і подобою Божою» (Бут. 1, 27) [11].

Аспекти біблійної антропології особливо гостро заявлені ідейним пафосом збірки «Вірую» (інші твори також не позбавлені релігійно-містичного змісту), в якій рельєфно прочитується метафізичний дискурс. Метафізика ж, за влучним означенням польської дослідниці Б. Скарги, «це закамурфльована віра в Бога» [17, с. 66]. Невипадково науковці наголошують на органічному зв'язку «метафізичної антропології та християнської культури» [16, с. 127]. Буття людини в парадигмі біблійної антропології, структурованої метафізичними універсаліями, параметрується з Абсолютом, що, вочевидь, визначає ідейно-сміслову вісь поезії Ю. Липи. Отже, є достатньо підстав для прочитання його авторського тексту крізь призму біблійної антропології. Ці аспекти потверджуються схильністю поета до містицизму, що його можна потрактувати як прагнення досягнути трансцендентне та поєднатися з Богом засобами розчинення в ньому власної свідомості, як суб'єктивне переживанням божественного, органічне злиття «Я-суб'єкта» з об'єктивністю Творця.

Одним із перших, хто помітив тяжіння Ю. Липи до містичної проблематики, був Є. Маланюк: «Він, між іншим, сягає теми, в нашій новітній поезії рідкої, – теми «Бог» [12, с. 286]. Трохи згодом еміграційна дослідниця А. Стебельська відзначить, що в «поезії Липи витає примат Духу над тілом [...] Він просить очищення душі і своїй нації» [20, с. 213].

Як і більшість письменників його доби, Ю. Липа в лиховісних буттєвих колізіях обирає для розв'язання складних питань (як насущних, так і «вічних») релігійні моделі, оприявнюючи містичний досвід єдності з Творцем, поширюючи його і на історію як духовний процес, визначений Богом. У часи загострення суспільно-політичних катаклізмів та духовної ентропії Бог стає «повнотою, до якої не може не

прагнути людина» [4, с. 586]. В подібній ситуації для поета особливо важила віра, яка для духовного зцілення, за словами Л. Карсавина, здатна «поєднувати віруючого з самою істиною і ця істина повинна бути абсолютною, тобто Божественною, самим Богом» [9, с. 11].

У період знекровлення українського народу й загрози його обездуховлення та денационалізації Святе Письмо, як підкреслює М. Ільницький, в «української еміграції 20-30-х років набуло національного змісту» [7, с. 315]. Осмислення митцями-вигнанцями, до яких належав і Ю. Липа, основних кодів Книги Книг, її глибокого змісту в контексті розвитку української літератури засвідчує духовну глибину, філософську змістовність і високу художню результативність діалогу культур. Це потверджують різноманітні форми мистецької інтерпретації Біблії, що формувала сакральне поле їхньої творчості, посідаючи чільне місце в їх світоглядно-ідеологічній та морально-етичній свідомості. Бездержавній українській культурі сакральний зміст Біблії давала той шуканий ідеал і духовну підтримку, яких ці письменники не знаходили в реальному еміграційному житті. Святе письмо підтримувало віру в Бога, а відтак і у свій народ. Воно зміцнювало їхню надію на вихід з неволі й на утвердження державності, в панування правди й справедливості. Тому закономірно, що концепти «Бог» і «Україна» визначили нерозривний синтез в мотивно-образній системі письменників-емігрантів, свого роду *sacrum* як стрижневу вісь світоглядно-естетичної системи.

Для митців екзилу в умовах «межичасся» історії людства загалом і конкретної людини зосібна уявляється насамперед як шлях до власного «Я» й водночас як «зустріч індивіда з Богом», «життя у спілкуванні з ним» [6, с. 43]. Тому цілком сподіваним є той факт, що, абсолютизуючи божественне начало буття й надаючи волі Усевишнього першорядну роль, Ю. Липа повсякчас апелював до людини як Божого образу, як носія й виразника його волі, проповідника християнських заповідей. Подібно до Т. Шевченка, впродовж усього життя він вів «трудний діалог мистця з Богом», засвідчив «жагу пізнання і розуміння, пошук духовного опертя для ствердження єдності «всесотворящої» Божої Любові і Віри» [3, с. 19].

*Ось лиця всіх до Тебе, Боже,
Звертаються в молитві й ждуть;
Ти вивів нас на роздоріжжя,
Щоб ми пізнали праву путь* [10, с. 164].

В основу естетичної концепції своєї творчості (насамперед це стосується збірки «Вірую») Ю. Липа, як і Т. Шевченко, поклав осмислення християнських морально-етичних категорій. Це видно навіть із назв творів («Владарю душ...», «Будуччина – у Бога...»). Він творчо інтерпретує суголосну християнству сквородинівську ідею всеприсутності Бога: «Бог усю твар пронизує й утримує; скрізь завжди був, є і буде» [18, с. 142]. Ця ідея визначає семантичне та емоційне осердя значного масиву його лірики: «Де стану, – Божі вістовці / Кладуть у душу слово Боже!» («Князь полонений»).

У суб'єктивному відчутті та відтворенні світу, зумовленому містичним осмисленням Бога, Ю. Липа продовжив і творчо трансформував більшість ідей Г. Сковороди, котрий, як відомо, «пройшов довгий шлях пошуків смислу життя через пізнання Божої істини» [1, с. 23]. Як відзначав О. Мишанич, давньоукраїнський мислитель вважав, що «початок всякої премудрості – розуміти Господа» [13, с. 155]. За словами Д. Чижевського, «світ, природа для Сковороди – в Бозі. Також і буття людини – в Бозі. Усе наше пізнання є, по суті, Богопізнання. Час, життя і все інше

знаходиться в Бозі» [22, с. 61]. Концепція людини і світу Ю. Липи дуже близька до філософської системи Г. Сковороди, котрий, як відомо, вживав саме поняття «християнська містика». Атрибутивні ознаки його містицизму (бачення містиком Бога, його з'єднання з Богом, обоження) світогляду Ю. Липи стосуються безпосередньо. Ліричний герой багатьох віршів поета виявляє прагнення з'єднатися з Богом («І Ти, і Ти – в мені, / Як сонце...»). А деякі його рядки в цьому сенсі є свого роду художніми ілюстраціями означених філософських постулатів мислителя:

*Що ти є скрізь, що дише золотом
Твого імення вся земля,
І смуток рожі попід плотом,
І марш оружний короля... [10, с. 78].*

Для ліричного героя Ю. Липи найвищим ідеалом є Бог, якого він прагне пізнати серцем, думкою, душею. В художньому осягненні світу він актуалізує характерну для філософії Г. Сковороди ідею «обоження» (Д. Чижевський) земної людини. В його віршах виразно прокреслюється містична глибина внутрішнього світу (серця) ліричного героя в процесі пізнання Бога, Його мудрих заповітів. «Центр життя поета – відтворення буттєвості Духа в глибинах власної душі. Постає метафізична опозиція «Я – Бог»: Я оволодіваю власним серцем і стаю частиною Бога» [23, с. 51]. Від представників української богомисленнєвої традиції Ю. Липа успадкував здатність розглядати самопізнання в містичному аспекті – насамперед як богопізнання. Ототожнюючи самопізнання з богопізнанням, він універсалізує ідею всесвітньої гармонії, іманентну його гіпотезі буття. Містичний зв'язок між ліричним Я і Всевишнім накладається на ширший зв'язок: земля – небо (реальне буття – Вічність). Поет у такий спосіб, через метафізичний, тобто надчуттєвий принцип буття, розв'язує цілком реальну, насущну для своєї доби проблему самореалізації людини у своєму часі, спроможність відчутти й зреалізувати свого «призначення перст». Відтак він поєднує в самопізнанні інтелектуальний акт із вольовим творчим зусиллям. В одному імперативі «пізнай себе» приховано другий: стань собою, видобуй із себе свою духовну суть, здійсни своє призначення. Його вірші постулюють примат активного духу й творчого начала, яким переймалися романтики. Наведемо одну з багатьох можливих ілюстрацій:

*Все явним прибуде, – заглянь же у себе, людино,
Як в яму із гаддям, наляканим свистом бича.
Будь тим, чим еси, – це є заповідь вища від неба,
А потім, як зможеш, будь тим, чим ти є, – будь ще ліпшим [10, с. 170].*

Як видно з цитованого тексту, Ю. Липа світоглядом сповідував ідеї релігійного екзистенціалізму, представники якого стверджували: «Я, в якого існує внутрішня сила, – це рух до трансценденції. Людина, занурюючись у світ таїни, здатна віднайти Бога і закріпитися в Ньому. За теорією Блонделя, існування всередині людини принципів, які мають онтологічну цінність, є апріорною причиною шукань трансцендентного: наблизившись до самої себе, людина відкриває Бога й піднімається до Нього» [8, с. 54]. Ю. Липа неодноразово декларативно маніфестував ці настанови. Для нього Бог – «сонце в променях, яке палить і тремтить», це «король усього світу», котрий яскраво й повсюдно «світить, як закон» і завжди «кличе до нового», «підпора й провідник» індивіда, нації, людства.

*Нас, неназваних, мовчазних, Господь
Утверджує й провадить і ми чиним [10, с. 202].*

Богові Ю. Липа відводить особливу роль не лише в самопізнанні окремої особистості, але й нації. Поет розумів самопізнання як актуалізацію потенційних глибинних шарів духовного єства, яке перетворює націю у вищу субстанцію, наближену до Бога. Саме в містичному самопізнанні криються основи його історіософії – не вбачати у своїй відмінності від інших власну нижчеартість, не оцінювати себе з позицій іншого і за його критеріями, а залишатися собою, зберігати людську сутність у її найкращих вимірах і постійно прагнути до самовдосконалення («Народи»). Духовність і чинність становлять для поета нероздільну метафізичну єдність і символізуються містичними емблематичними образами хреста й меча. У кожному разі їх емпіричність для нього мала значно меншу аргументацію, ніж духовний зміст.

Інтерпретація поезії Ю. Липи в аспекті біблійної антропології локалізує кілька мотивних «вузлів», що оприявнюють тему Бога в широкому асоціативному діапазоні: усеприсутність Бога, віра в Бога, любов до Бога, слово Бога – слово поета, заповіді Бога тощо.

Біблійні постулати визначали не тільки естетичні, але й етичні пріоритети Ю. Липи, його громадянську позицію, державотворчу діяльність. Глибока релігійність, віра в добро, злагоду, любов, тобто християнські добродієвності формували його життєву позицію та політичні переконання, котрі ініціювали україноцентричність художніх і науково-публіцистичних творів, наснажених соборницьким пафосом. Він утверджував стоїчний трагізм, джерелом якого було тривке світобачення, підставово наснажене біблеїзмом. Поет усвідомлював свою місію як «наказ Божого провидіння» (Л. Череватенко) реалізувати його в житті й творчості. Він був переконаний, що «віра звитяжить ненависть, любов переможе страх, а надія подолає безнадію. Так Липа жив і так він писав» [21]:

*І я почув, мов армія в поході,
І в небі блиснув знак, був напис в небозводі:
Каже кров: – З'єднаю!
Каже любов: – Пробачу!
Каже віра: – Веду!* [10, с. 56].

Ю. Липа кваліфікує свою працю як Божу допомогу нації загалом і кожній людині зокрібно. Він потверджує цю ідею багатьма своїми віршами, ліричний герой у яких подає філософсько-естетичне самоозначення такого плану: «Благослови меча взяти...». Навіть у виразно громадянських рефлексіях поет виводить на площину одного тексту проблему «Бог – Нація», у такий спосіб увиразнюючи індивідуально-авторське розуміння естетики духу нації. Він подає образ Господа «як найвищої сутності й Абсолюту, що до нього постійно має устремлятися людина опосередковано, через служіння нації» [25, с. 138].

Отже, творчість Ю. Липи наскрізно просякнута ідеями Книги Книг, зокрема, ідеєю богоцентричності як сутнісним маркером біблійної антропології, котра для нього ототожнювалась із високою духовністю. З'ясування антропологічних колізій авторської свідомості поета, структурованих християнським контекстом, дослідження індивідуальних шляхів його творчої адаптації в художньому творі здатні упритул наблизити до гуманістичного потенціалу його поезії як істинного джерела художності. Відтак означений темою статті ракурс інтерпретації творчого спадку Ю. Липи бачиться логічним і перспективним.

Список використаної літератури:

1. Багалій Д. І. Український мандрівний філософ Григорій Савич Сковорода / 2-ге вид., випр. Київ : Обрій, 1992. 472 с.
2. Баган О. Р. Юрій Липа: Людина і мислитель. Київ : Видання Конгресу Українських Націоналістів, 1994. 39 с.
3. Барабаш Ю. Я. «... Людей і господа любить» (Любов як ментальна й поетична константа творчості Тараса Шевченка). *Слово і час*. 2007. № 3. С. 3–19.
4. Бердяев Н. А. Дух и реальность. Москва : ООО «Издательство АСТ»; Харьков : Фолио, 2003. 679 с.
5. Бетко І. П. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії XIX – початку XX століття : [монографічне дослідження] / Національна академія наук України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. Зелена Гура. Київ, 1999. 160 с.
6. Бойченко І. В. Філософія історії : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Знання, 2000. 724 с.
7. Ільницький М. М. Від «Молодої Музи» до «Празької школи» / НАН України. Інститут літературознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 1995. 318 с.
8. Іщенко Є. О. Містичні переживання в поезії Василя Стуса. *Дивослово*. 2004. № 8. С. 53–57.
9. Карсавин Л. П. Святые отцы и учителя церкви: Раскрытие Православия в их творениях. Москва : Изд-во МГУ, 1994. 176 с.
10. Липа Ю. І. Твори : в 10 т. Львів : Каменяр, 2005. Т. 1. : Поезія. 543 с.
11. Лозинський К. Біблійна антропологія як один з аргументів у боротьбі із деструктивними ідеологіями неокультів. URL : <http://hram.in.ua/biblioteka/apolohetyka/247-book247/2795-title3449>. (дата звернення: 27.09.2017).
12. Маланюк Є. Ф. Юрій Липа–поет // Маланюк Є. Книга спостережень : [статті про літературу]. Київ : Дніпро, 1997. С. 277–286.
13. Мишанич О. В. Григорій Сковорода // Крізь віки : [літературно-критичні та історіографічні статті й дослідження]. Київ : АТ «Обереги», 1996. С. 144–176.
14. Погорелова А. Д. Художня рецепція біблійного тексту в поезії Юрія Липи // Науковий вісник ІДГУ : [збірник наукових праць]. Вип. 31. Ізмаїл, 2011. С. 144–149.
15. Райбедюк Г. Б. Антропологічний вимір метафізичного тексту В. Стуса // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Ізмаїл, 2009. Вип. 27. С. 149–155.
16. Савинська І. В. Метафізична антропологія: буттєвий аспект людської особи // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2009. № 91–92. С. 123–126.
17. Скарга Б. Кілька слів на захист метафізики // Філософська думка. 2005. № 3. С. 64–77.
18. Сковорода Г. С. Твори : у 2 т. Т. 1. : [Поезії. Байки. Трактати. Діалоги]. Київ : ТОВ «Видавництво «Обереги», 2005. 528 с.
19. Соболь В. О. Не будьмо тінями зникомими : [навчально-методичний посібник]. Донецьк : Східний видавничий дім, 2006. 256 с.
20. Стебельська А. А. Поезія Юрія Липи: Бог, нація, чин // Юрій Липа: голос доби і приклад чину : Збірник наукових праць, присвячених 100-річчю від дня народження Юрія Липи. Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2001. С. 212–213.
21. Череватенко Л. І. «І встану я на дні нові» *Літературна Україна*. 2000. 7 грудня.
22. Чижевський Д. І. Нариси з історії філософії на Україні. Нью-Йорк, 1991. 176 с.
23. Яковина О. П. Метафізика серця й часу : аспекти поезії Івана Орловського. *Слово і час*. 2000. № 2. С. 49–52.

24. Янів В. Релігійність українця з етнопсихологічного погляду. *Основа*. 1995. 28 (6). С. 144–163.

25. Янчук О. І. Жанрові та стильові особливості поезії Юрія Липи // Треті Липівські читання : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / упор. Г. Дольник. Одеса : Друк, 2007. С. 124–138.

26. Янчук О. І. Критерій провідництва – відповідальність: Митець, література і суспільство в ідейно-світоглядній системі Юрія Липи. *Урок української*. 2000. № 9. С. 45–47.

Анотація

Погорелова Алла. Прочитання поезії Юрія Липи крізь призму біблійної антропології

У статті досліджуються духовні домінанти лірики Юрія Липи в аспекті антропологічної ідеї взаємин «Людина-Бог». Розглядається осягнення поетом надприродного, трансцендентного начала буття, суб'єктивне переживання божественного як іманентну ознаку його художнього мислення. Аналізується органічне злиття «Я-суб'єкта» з об'єктивністю Бога в антропологічному полі авторського тексту митця.

Ключові слова: антропологія, метафізика, суб'єкт лірики, Бог, людина, містичний світогляд.

Summary

Pogorelova Alla. Reading the Poetry of Yuri Lipy Through the Prism of the Bible Anthropology

The article investigates the spiritual dominants of Yuri Lipy lyrics in the aspect of the anthropological idea of the relationship «Man-God». The comprehension by the poet of the supernatural, transcendental principle of being, the subjective experience of the divine as an immanent sign of his artistic thinking is considered. The organic merger of the «I-subject» with the objectivity of God in the anthropological field of the author's text of the artist is analyzed.

Key words: anthropology, metaphysics, subject of lyrics, God, man, mystical outlook.

DOI 10.31909/2663-7103.2019-(5)-10

УДК 821.161.2.0.,196”

Олег Рарицький

(м. Кам'янець-Подільський)

«ВТЕЧА ДО ЖИТТЯ»: ПОСТАТЬ ВОЛОДИМИРА СВІДЗІНСЬКОГО У РЕЦЕПЦІ ІВАНА ДЗЮБИ

Популярність поета Володимира Свідзінського в інтелектуальних колах шістдесятників була надто високою. Митець приваблював молодих творчих особистостей своєю неголосною і водночас по-особливому промовистою модерною поезією, розкутістю і прозорістю поетичного мислення, самоцінністю й автентичністю буття. Привертала увагу й незмінність особистісної постави